

In de Maneschijn

Een onderzoek naar de culturele dynamiek van levende veldnamen
in de omgeving van Sleen.

Loes Heeling
Groningen, juli 2011

Foto omslag: Sleen, omstreeks 1975
Bron: Stichting Streekeigen Sleen

L.C. Heeling s1920839

Masterthesis Culturele Geografie
Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen
Rijksuniversiteit Groningen
2010/2011
Begeleiding dr. ir. E.W. Meijles

In de Maneschijn

“Staal, de dierenarts, ging eens een koe inenten op een perceel achter Diphoorn. Op het formulier voor de gezondheidsdienst moest hij invullen waar dit was gebeurd: ‘in de Maneschijn’ schreef hij op. Ze dachten dat Staal hen flink in de maling nam!”

Dhr. K. Oudere generatie

Een verhaal over een plek dat weer bovenkomt bij het horen van een veldnaam. Door verhalen als deze is mijn onderzoek naar de culturele dynamiek van levende veldnamen niet alleen wetenschappelijk, maar ook op een persoonlijke manier interessant en leuk geworden om te doen.

Voor u ligt de masterthesis ‘In de Maneschijn’. Het eindresultaat van het onderzoek dat ik heb gedaan in Sleen, het dorp in zuidoost Drenthe waar ik ben opgegroeid. Van de vierentwintig jaar dat ik in het dorp Sleen rondloop, heb ik nog nooit zoveel geleerd over het gebied dan in de laatste paar maanden. Terwijl ik aanvankelijk dacht het gebied als mijn broekzak te kennen.

Het eindresultaat was er niet gekomen zonder de uitstekende begeleiding van Erik Meijles, daarvoor wil ik hem hartelijk bedanken. Uiteraard gaat mijn dank ook uit naar alle personen die ik mocht interviewen voor dit onderzoek. Zonder hun medewerking was het onderzoek niet mogelijk. En door hen heb ik een nieuwe kijk gekregen op Sleen en omgeving.

Loes Heeling

Samenvatting

In dit onderzoek wordt onderzocht hoe de culturele dynamiek van levende veldnamen verloopt. Veldnamen zijn namen voor landschapselementen met een klein geografisch bereik, die ter oriëntatie dienen voor de bevolking. Veldnamen zijn levend wanneer ze nog in het taalgebruik voorkomen. De culturele dynamiek is het proces dat de veldnaam ondergaat als het door mensen in het taalgebruik is opgenomen. Door de culturele dynamiek kan de veldnaam heel veranderlijk zijn. Door middel van het afnemen van interviews bij drie verschillende generaties getogen Sleners is het verloop van de culturele dynamiek van veldnamen duidelijk uitgelegd en beschreven. Kaartmateriaal met veldnamen uit het verleden en fotomateriaal waren de leidraad in deze interviews.

Uit het onderzoek kwam naar voren dat veldnamen in het dagelijks taalgebruik niet veel meer voorkomen. De oudere generatie respondenten kennen meer veldnamen dan de jong volwassenen. Opvallend was dat veldnamen van landschapselementen als bosjes en alleenstaande bomen wel in stand zijn gebleven. Ook zijn veldnamen van grotere gebieden nog in gebruik. De kennis van veldnamen in het gebied is gerelateerd aan de woonlocatie in het dorp. Daarnaast worden veldnamen van locaties die van oudsher gemeenschappelijke gronden zijn, meer gekend dan andere veldnamen. De agrarische achtergrond staat ook in relatie met de kennis van veldnamen. Veldnamen veranderen van betekenis, van uitspraak en van locatie. De betekenis verandert doordat veldnamen meer als identificatie van de plek worden gezien, waardoor de letterlijke betekenis niet meer belangrijk is. Veldnamen worden tijdens interactie over een plek op meerdere manieren uitgesproken, waarbij het Drentse dialect voor veel uitspraakmogelijkheden en verwarringen zorgt. Het vastleggen van de veldnaam kan leiden tot discussie over de naam. Niet alleen de uitspraak van de veldnaam kan veranderen, de naam krijgt door de inwoners ook nieuwe betekenissen toegekend. Door misverstanden in de communicatie kan de locatie van de veldnaam veranderen. Veldnamen kunnen verdwijnen uit het taalgebruik. Een van de belangrijkste oorzaken hiervoor is de grote landschapsveranderingen als gevolg van de ruilverkavelingen. Ook wordt er minder gecommuniceerd over het gebied, omdat er minder gemeenschappelijk gebruik van het gebied wordt gemaakt. Er ontstaan ook nieuwe veldnamen zolang er plekken een (nieuwe) functie en betekenis toegekend krijgen. Doordat plekken veranderen kan de dynamiek van een naam zo sterk zijn dat de veldnaam van een plek binnen een aantal decennia steeds veranderd. Opvallend is de aanduiding van het landschap met persoonsnamen. De aanduidingen zijn erg plaats- en tijdgebonden.

Sleen is representatief voor andere brink-es-dorpen in Drenthe waar veel veldnamen van oudsher werden en worden gebruikt. Er is gebleken dat mensen zich niet bewust zijn van het geven van veldnamen in een gebied. De oude oorspronkelijke veldnamen zijn een belangrijke historische bron en veranderingen van het landschap worden als verstoring van dit namenlandschap gezien. Maar plekken zijn te allen tijde dynamisch, zo ook de namen. De veranderingen in het landschap zijn een opstap voor nieuwe veldnamen met een nieuwe toekenning van functie en betekenissen aan de plek. Bij veldnamenstudies in het algemeen moeten de gedocumenteerde veldnamen kritisch worden bestudeerd, daarbij rekening houdend met de periode waarin de naam is genoteerd.

Inhoudsopgave

In de Maneschijn	5
Samenvatting	7
Inhoudsopgave	9
Lijst met figuren en afbeeldingen	11
1. Inleiding	13
1.1 Aanleiding	13
1.2 Probleemstelling	14
1.3 Doelstelling	14
1.4 Onderzoeksvraag	14
1.5 Maatschappelijke relevantie	15
1.6 Wetenschappelijke relevantie	15
1.7 Leeswijzer	15
2. Theoretisch kader	17
2.1 Inleiding	17
2.2 Het maken van een plek	17
2.3 De rol van taal bij het maken van een plek	17
2.4 Veldnamen	18
2.5 Onderzoek naar toponymische elementen in het landschap	19
2.6 Verandering van het landschap	19
2.7 Levende veldnamen	20
2.8 Veldnamen en hun culturele dynamiek	20
2.9 Stollen van de naam	21
2.10 Mondelinge overlevering	21
2.11 Conceptueel model	22
3. Methodologie	25
3.1 Case Study	25
3.2 Verschillende generaties	25
3.3 Interviewen	26
3.4 Kaarten, foto's en luchtfoto's	27
3.5 Positie van de onderzoeker	29
4. De culturele dynamiek van veldnamen in Sleen	31
4.1 Worden tijdens de interactie over een plek de veldnamen (nog) gebruikt?	31
4.2 Hoe is de ruimtelijke verspreiding van veldnamen?	34
4.3 Hoe zijn veldnamen veranderd?	36
4.4 Zijn er veldnamen verdwenen?	40
4.5 Zijn er nieuwe veldnamen in het taalgebruik gekomen?	41
5. Conclusie, discussie en aanbevelingen	45
5.1 Conclusie	45
5.2 Discussie	47
5.3 Aanbevelingen	47
Referenties	49
Bijlagen	53

Lijst met figuren en afbeeldingen

Figuur 2.1	Conceptueel model 'Culturele dynamiek van een veldnaam' op basis van de literatuur	23
Figuur 3.1	Locatie van het dorp Sleen in Nederland	25
Tabel 3.1	Oudere generatie getogen Sleners ≥ 70 jaar	27
Tabel 3.2	Jong volwassen generatie getogen Sleners 20 – 29 jaar	27
Tabel 3.3	Middengeneratie getogen Sleners 30 – 69 jaar	27
Figuur 3.2	Veldnamenkaart gemeente Sleen, blad 2 (Wieringa 1970)	28
Figuur 4.1	Klein gedeelte van de veldnamenkaart Sleen, deel 2	32
Figuur 4.2	Topografische kaart Sleen 1954, na de eerste ruilverkaveling van de Sleener essen	32
Figuur 4.3	Ruimtelijke verspreiding van veldnamen op basis van kennis	35
Figuur 4.4	De 'Neeg'n Bomm'n', of de zeven?	38
Figuur 4.5	Bewegwijzering naar 't Jodenkerkhof	39
Figuur 4.6	De oude Bussemakerdennegies in een nieuwe singel	41
Figuur 4.7	De oude Bussemakerdennegies in een nieuwe singel	41

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

Door de vergrijzing in Nederland zijn inwoners van gebieden zich ervan bewust dat er veel kennis over het gebied verloren gaat. Een gevolg hiervan is dat er een hernieuwde aandacht ontstaat voor het verzamelen en doorgronden van oude veldnamen. Veldnamen zijn namen voor landschapselementen die als herkenningspunt dienden. Enkele voorbeelden zijn weilanden, akkers, bosjes, alleenstaande bomen en bruggen. Deze namen werden door bewoners van het gebied gebruikt ter oriëntatie in het landschap. Veldnamen vormden een vanzelfsprekend onderdeel van de leefomgeving van dorpsbewoners (Elerie en Spek, 2009). Overal in Nederland worden initiatieven getoond om veldnamen te inventariseren, te onderzoeken en er meer over te vertellen. Dit blijkt uit onder andere een krantenartikel geschreven door A. Hommes in Het Dagblad van het Noorden: 'Speuren naar oude veldnamen', waarin wordt vermeld hoe de historische vereniging 'Mien Westerkwartier' in samenwerking met Staatsbosbeheer op zoek gaat naar de veldnamen in het Groningse Westerkwartier (Dagblad van het Noorden, 2010). Twee andere voorbeelden zijn het onderzoek naar veldnamen van Elerie en Spek (2009) in het Drentsche Aa gebied, waaruit het boek *Van Jeruzalem tot Ezelakker* is voortgevloeid. En onlangs meldde de weblog van Zwolle dat er in Noordwest Overijssel een cursus wordt gegeven over de geschiedenis van veldnamen (www.weblogzwolle.nl).

Na de Tweede Wereldoorlog veranderde het landschap sterk. Dit kwam doordat er in de landbouw volop werd gemechaniseerd. Het bouwland was lastig te bewerken met grote machines, omdat de percelen te kleinschalig waren opgezet. Door het inzetten van ruilverkavelingen werd het bouwland beter bewerkbaar gemaakt. Deze ruilverkavelingen maakten dat de oude verkavelingstructuren onherkenbaar zijn geworden. De verkavelingstructuren werden economischer ingericht. Waterlopen zijn grotendeels gekanaliseerd en er zijn nieuwe wegen gemaakt door oude wegen te verharderen of te verleggen (van den Bergh, 2003). Een gevolg was dat het landschap haast onherkenbaar veranderde en de namen van de oude akkers en weilanden verdwenen uit het taalgebruik. De oude percelen werden namelijk niet meer als zodanig gebruikt (Elerie en Spek, 2009). Daarnaast is de overdracht van namen verdwenen, doordat agrariërs vanwege de mechanisatie in de landbouw veel meer zelf doen en geen vaste arbeidskrachten meer hebben, waarmee ze over de percelen moeten communiceren. Ook het percentage van de bevolking dat werkzaam is in de landbouw is sterk gedaald. Hierdoor heeft de plaatselijke bevolking minder affiniteit met de omgeving en dus ook met de veldnamen. Veel van deze oude veldnamen zijn niet vastgelegd in archieven, maar leven voort in de herinnering van (oudere) mensen, die nog voor de ruilverkavelingen agrariër zijn geweest. Al deze namen zijn door een eeuwenlange culturele dynamiek ontstaan. De namen zijn bedacht, geaccepteerd en verdwenen of stonden uiteindelijk (Herngeern, 2009). Veldnamen bevatten veel historische informatie over het gebied, zoals de natuurlijke omgeving, gebeurtenissen

en andere feiten uit het verleden. Mede hierdoor vinden de onderzoekers van veldnamen het van belang dat deze namen tijdig worden verzameld en de betekenissen worden achterhaald (Devos, 2000).

1.2 Probleemstelling

Wieringa nam als eerste het initiatief in de jaren '60 en '70, tijdens de ruilverkavelingen, om veldnamen te gaan inventariseren in gebieden die hierdoor sterk veranderden. In het laatste decennium is er een hernieuwde aandacht voor onderzoek naar veldnamen in het landschap. Opvallend bij al deze onderzoeken en inventarisaties is dat alleen de geschreven bronnen, die door de generaties van die tijd werden gebruikt om zich te oriënteren in het landschap, worden meegenomen als bron voor gegevens over het gebied. De resultaten en discussie in dit onderzoek zetten vraagtekens bij de waarde van deze veldnamen, die een eeuwenlange culturele dynamiek zijn doorgaan.

1.3 Doelstelling

Met dit onderzoek wordt aangetoond hoe de betekenis en functie van de veldnaam door de jaren heen is verdwenen of veranderd en hoe de namen werden/worden gebruikt, of de namen nog *levende* veldnamen zijn. Ook kunnen er nieuwe namen zijn ontstaan die bekend zijn onder de plaatselijke bevolking. Uit de resultaten zal blijken welke gevolgen de culturele dynamiek heeft op de veldnamen en de betekenis en informatie die deze namen dragen.

1.4 Onderzoeksvraag

De volgende hoofdvraag is opgesteld om de ontwikkeling van een veldnaam weer te geven.

Hoe verloopt de culturele dynamiek van levende veldnamen?

Met deze vraag wordt in kaart gebracht hoe het proces van veranderingen van namen werkt. Namen worden mondeling doorgegeven om een gebied aan te duiden, zodat de (agrarische) bevolking van het gebied zich kon oriënteren in het landschap. Nu leven mensen op grotere schaal door de veranderende samenleving, maar nog steeds hebben mensen oriëntatiepunten nodig die door middel van naamgeving worden gecommuniceerd. De hoofdvraag wordt ondersteund door de volgende deelvragen.

- 1. Worden tijdens de interactie over een plek de veldnamen (nog) gebruikt?*
- 2. Hoe is de ruimtelijke verspreiding van veldnamen?*
- 3. Hoe zijn veldnamen veranderd?*
- 4. Zijn er veldnamen verdwenen?*
- 5. Zijn er nieuwe veldnamen in het taalgebruik gekomen?*

Met deze vragen wordt het proces hoe mensen een plek aanduiden duidelijk beschreven.

1.5 Maatschappelijke relevantie

Het is van belang om te onderzoeken in welke mate en met wie namen werden en worden gebruikt in de communicatie. Door het vastleggen van namen is het afgelopen met de dynamiek van de naam, omdat de naam is geaccepteerd en vastgelegd, waardoor deze niet meer verandert. De naam is gestold. Interessant is om te weten of er ook nieuwe namen zijn ontstaan en ook hier de bevolking van bewust te maken. Vasthouden aan de historie van een gebied is leerzaam, maar ervan bewust zijn dat plekken veranderen en dat er hierdoor ook nieuwe namen met nieuwe verhalen worden gecreëerd kan mensen laten inzien dat ook de tegenwoordige functie en betekenis van een plek waardevol is.

1.6 Wetenschappelijke relevantie

Namen van plekken hebben een universeel karakter, omdat overal ter wereld dezelfde landschapselementen worden aangeduid. Overal kent de bevolking akkers, bossen en heuvels die ter oriëntatie in het gebied worden aangeduid (Burenhult & Levinson, 2008). In de meeste onderzoeken, met als voorbeeld Devos (2000) en Elerie en Spek (2009), staan de linguïstische waarde van de naam met relatie tot het gebied centraal. Volgens Burenhult & Levinson (2008) hebben namen in het landschap een belangrijke cognitieve waarde, die door de wetenschap over het hoofd wordt gezien. Plekken worden door mensen onderscheiden door naamgeving, zodat zij hun weg kunnen vinden in het landschap. Deze onderscheiding zorgt voor binding tussen mens en plek (Burenhult & Levinson, 2008). In Elerie en Spek (2009) wordt door Herngeern de interactie over plekken door middel van naamgeving 'culturele dynamiek' genoemd. Opvallend is dat bij bovenstaande onderzoeken geschreven bronnen worden bestudeerd, zo maken Elerie en Spek (2009) veelvuldig gebruik van de ingetekende veldnamenkaarten van de 'collectie Wieringa'. Dit heeft als gevolg dat de uitspraak en de interactie van de naam, niet wordt meegenomen in het onderzoek (Kearns & Berg, 2002). Dit onderzoek onderscheidt zich van deze onderzoeken naar geschreven namen, omdat de relatie tussen mens en de gesproken plek in dit geval centraal staat. Zoals Kearns & Berg (2002) aangeven in hun onderzoek is de invloed van geluid bij het vormen van een plek een nieuwe verkenning in de culturele geografie. Door het verloop van de culturele dynamiek van veldnamen te onderzoeken, waarbij interactie van belang is, kan blijken dat namen erg dynamisch zijn. Hierdoor kan de informatie over het verleden die de veldnaam de onderzoeker geeft in twijfel worden getrokken.

1.7 Leeswijzer

Na deze inleiding zal in hoofdstuk 2 de theorie nader worden verklaard die aan de basis ligt voor dit onderzoek. Hierin zal het proces van het maken van een plek tot de mondelinge overlevering van een veldnaam heel precies worden uitgelegd. Hoe het onderzoek is uitgevoerd wordt behandeld in hoofdstuk 3. Uiteindelijk zullen de resultaten en discussie volgen in hoofdstuk 4. Hierin staan de belangrijkste uitkomsten van het onderzoek met de bijbehorende voorbeelden. Hoofdstuk 5 is het laatste hoofdstuk welke de conclusie en aanbevelingen voor vervolgonderzoek bevat.

2. Theoretisch kader

2.1 Inleiding

Met dit theoretisch kader zal het onderzoek naar de culturele dynamiek van levende veldnamen worden ondersteund. Door eerst uit te leggen hoe een plek wordt gecreëerd spitst de theorie uiteindelijk toe op de veldnaam. Daarna komt aan bod waarom deze namen een grote rol spelen bij recente onderzoeken, omdat deze hernieuwde aandacht voor veldnamen de aanleiding is van dit onderzoek. Als laatste zal de culturele dynamiek die de veldnamen doorlopen verder worden verhelderd.

2.2 Het maken van een plek

Volgens Knox & Marston (2008) is een plek sociaal geconstrueerd en komt een plek voort uit een (betekenisloze) plaats: dat betekent dat aan een plaats eigenschappen worden toegekend en deze eigenschappen hebben verschillende betekenissen. Deze betekenissen worden toegekend door verschillende groepen met uiteenlopende redenen. Voor het bestaan van een plek is een naam een belangrijk symbool. Hung & Stables (2011) stellen dat naamgeving een activiteit is dat een anonieme en abstracte plaats verandert in een bekende en concrete plek. Zonder een naam krijgt een plek geen identiteit toegeschreven door de omgeving. Het gebruik van een naam binnen de omgeving geeft aan dat een plek een vastgestelde identiteit heeft (Paasi, 2002a in Simon et al. 2009). De betekenissen van een plek kunnen zelfs zo sterk zijn dat een plek centraal kan staan in de identiteit van diegene die de plek beleeft (Knox & Marston, 2008). Doordat plekken gecreëerd zijn door mensen, zijn plekken dynamisch, plekken veranderen constant en zijn nooit 'af'. Mensen reageren op de mogelijkheden en beperkingen die de omgeving hen biedt, waardoor de omgeving geheel naar hun wens wordt gemaakt. Het creëren van een plek komt op meerdere schaalniveaus voor (Knox & Marston, 2008). Zo laat het bestaan van veldnamen (paragraaf 2.4) zien dat op zeer klein schaalniveau plekken met een naam worden gecreëerd, geheel naar de wens van mensen ingevuld.

2.3 De rol van taal bij het maken van een plek

Volgens Tuan (1991) ontbreekt er in de literatuur over 'place', wat in dit onderzoek wordt vertaald als 'plek', een interessant punt: namelijk de directe rol van menselijke taal bij het creëren van een plek. Zonder taal, en dus zonder het uitwisselen van woorden en ideeën is het voor mensen in eerste instantie niet mogelijk is om doelen te bereiken. Volgens Tuan (1991) is de reden dat taal ontbreekt in literatuur over 'plek' dat geografen en historici (en anderen) de neiging hebben om plek als het resultaat van materiële transformatie van natuur te zien. Tuan geeft een voorbeeld over boeren die op het land bezig zijn en hekken plaatsen met arbeiders. Wat mensen niet zien en horen zijn de discussies die deze boeren en arbeiders onderling voeren, cruciaal voor het 'maken van iets', dat bijna instinctief gaat (Tuan, 1991). Massey (1994) geeft aan dat een plek voortvloeit uit een netwerk aan sociale relaties en ontmoetingen die samen een plek vormen, zoals Tuan al aangeeft (1991), is hierbij taal vanzelfsprekend. Iedere plek

kan worden gezien als een uniek kruispunt van deze sociale relaties. Het is van belang om te begrijpen dat ook bij communicatie bepaalde 'kruispunten', dus plekken worden gevormd. Burenhult & Levinson (2009) leggen uit dat de 'mental map' van mensen ervoor zorgt dat plekken zich onderscheiden van vele andere plekken. Niet alleen door het geheugen, maar ook door taal, door de manier waarop de plek ter sprake komt. Spreken is erg belangrijk bij het (re)produceren van een plek, omdat spreken altijd tussen twee of meer personen plaatsvindt. De manier waarop de naam van een plek wordt uitgesproken is van invloed op de naam van de plek (Kearns & Berg, 2002). Volgens Massey (1994) hebben sociaal geconstrueerde plekken geen grenzen, hebben plekken geen bepaalde unieke identiteit en een plek wordt continue gereproduceerd en is dus dynamisch, wat ook Knox & Marston (2008) aangeven. Deze reproductie vindt niet alleen plaats door taal, maar juist door over de plek te spreken (Kearns & Berg, 2002). Een persoon kan een plek op verschillende manieren aanduiden, door het steeds een andere naam te geven. Dit hangt af van de situatie en het soort informatie dat de persoon tijdens de interactie met de ander wil uitwisselen (Lin et al. 2011).

Een naam is dus een belangrijk symbool wat een plaats tot een plek maakt. De naam zorgt ervoor dat er identiteit kan worden toegekend aan plaats, welke dan een plek wordt: een plaats met betekenis (Paasi, 2002a in Simon et al. 2009). Radding & Western (2010) geven aan dat namen voor mensen een belangrijke status hebben, ze hebben een andere lading dan andere woorden. Soms zijn mensen zelfs bereid om te vechten voor een naam. Al meer dan dertig jaar hebben verscheidene academici als theorie 'place attachment' te beschrijven als: "de emotionele band tussen mens en plek" (Altman & Low, 1992 in Kostanski & Clark, 2005). 'Geographical attachment' wordt volgens Kostanski & Clark (2005) gegeneraliseerd tot "het belang van toponiemen in het geconstrueerde landschap". Het is wereldwijd geaccepteerd dat namen identiteit waarborgen en toponiemen 'place' van 'space' onderscheiden (Carter, Donald & Squires, 1993 in Kostanski & Clark, 2005); Kostanski & Clark (2005) erkennen hierom 'toponymic attachment'.

2.4 Veldnamen

Zoals omschreven heeft de binding tussen mens en plek als gevolg dat er een duidelijke relatie is tussen mens en de naam van een plek (Kostanski & Clark, 2005). Het geven van namen aan gebieden gebeurt op verschillende schaalniveaus. *Veldnamen* zijn voorbeelden van namen op een klein schaalniveau. Het woord veldnamen kent verschillende omschrijvingen. Volgens Elerie en Spek (2009) zijn veldnamen: "De namen voor akkers, weilanden en herkenningspunten in het landschap en dienen de veldnamen ter oriëntatie van de bewoners van het gebied. Veldnamen vormen een vanzelfsprekend onderdeel van de leefomgeving van dorpsbewoners." Devos (2000) omschrijft het begrip 'microtoponiemen'. Toponiemen zijn namen voor plekken, het woord micro geeft aan dat microtoponiemen namen zijn voor 'kleine' plekken. De omschrijving van microtoponiemen door Devos (2000) komt op het zelfde neer als de veldnamen van Elerie en Spek (2009): "microtoponiemen zijn namen voor kleine landschappelijke entiteiten, met een kleinschalig geografisch bereik. Daaronder worden gerekend de

nederzettingsnamen, huis- en boerderijnamen, veld- of terreinnamen, weg- en straatnamen, hoogte- en laagtenamen, namen voor oriëntatiepunten in het landschap (grenspalen, veldkruisen, bruggen en andere waterovergangen, uitkijkposten, alleenstaande bomen enz.) en lokale waternamen". De veldnamen in deze laatste omschrijving zijn namen van landbouwpercelen. Deze twee omschrijvingen: *veldnamen* volgens Elerie en Spek (2009) en *microtoponiemen* volgens Devos (2000), vormen samen de basis van het begrip 'veldnamen' in dit onderzoek.

2.5 Onderzoek naar toponymische elementen in het landschap

Veldnamen worden in verschillende onderzoeken gebruikt als bron. Taalkundige onderzoekers als Rentenaar (2002) en Gildemacher (1993) vinden de (linguïstische) informatie die een (veld)naam kan geven interessant voor het begrijpen van de taalhistorie. Historisch geografen Elerie en Spek (2009) gebruiken de informatie die een (veld)naam hen geeft voor meer begrip van het gebied en de plek. Volgens Devos (2000) geven toponiemen informatie over een bepaald moment in de geschiedenis omdat het "beschrijvende uitdrukkingen zijn die zijn gevormd met woorden uit de toen gangbare woordenschat en met behulp van de toen heersende grammaticale regels". Plaatsnamen bevatten historische informatie, over de taal en over de samenleving. Toponiemen worden als belangrijke historische bronnen beschouwd (Devos, 2000).

2.6 Verandering van het landschap

De lokale initiatieven van onderzoek naar veldnamen hebben naast dit begrip van historie en plek van hun woonplaats ook te maken met de relatie tussen mens en plek en de verandering van het landschap. Antrop (2005) bevestigt deze veranderingen in het landschap en geeft hiervoor vier verschillende oorzaken: calamiteiten, toegankelijkheid, verstedelijking en globalisering. Volgens Massey (1994) is er door de wereldwijde verandering de schaal van het gebied waarop mensen leven en zich in bewegen sterk vergroot en verloopt het leven chaotischer en sneller. Mensen gaan zich daardoor meer vasthouden aan een kleinere plek, waar zij op zoek zijn naar hun identiteit (Massey, 1994). Een voorbeeld van deze veranderingen op het platteland zijn de grootschalige ruilverkavelingen na de Tweede Wereldoorlog, die door de mechanisering van de landbouw plaats moesten vinden (Van den Bergh, 2003). Plaatselijke historische verenigingen gaan op zoek naar de 'echte' betekenissen van een (lokale) plek. Dat wordt beschreven als een reactie op de globalisering, verlangend naar een beschermende omgeving te midden van alle beweging (Massey, 1994). Mensen werken aan én met hun 'sense of place'. Relph (2001) stelt dat de 'sense of place' een aangeboren vermogen is dat iedereen bezit en de mens aan de wereld verbindt. Ook kan 'sense of place' een bekwaamheid zijn die verder te ontwikkelen is om te kunnen omvatten hoe de wereld is en hoe het verandert. Wat deze bekwaamheid heeft gedaan, en moet blijven doen, is bijdragen aan een begrip aan ontelbare lokale veranderingen in de wereld. Het inventariseren van veldnamen draagt bij aan dit begrip van de wereld, het is belangrijk om de betekenis/waarde van veldnamen en dus de plek voor mensen in kaart te brengen.

2.7 *Levende veldnamen*

Een veldnaam zal verdwijnen uit het geheugen als het niet meer wordt gebruikt. Kearns & Berg (2002) geven aan dat een veldnaam alleen in stand wordt gehouden wanneer erover wordt gesproken en kan deelnemen aan de omstreden dynamiek van een plek. Als een naam niet wordt doorgegeven, mondelijk al dan niet geschreven op een kaart dat regelmatig wordt geraadpleegd, zal de naam verdwijnen (Tuan, 1991). Elerie en Spek (2009) belichten evenals Tuan (1991) dat het gebruik van namen, namen *levend* houdt. Elerie en Spek (2009) schrijven dat: "Oudere mensen wel eens klagen dat de jongeren 'niets meer weten' en de 'juiste' namen niet meer gebruiken". Dat jongeren de namen van vroeger niet meer gebruiken is een logisch gevolg van verandering. Zowel veranderingen van het landschap als veranderingen in de samenleving. Deze dynamiek is er altijd al geweest, omdat plekken veranderlijk zijn (Knox & Marston, 2008). Voor een landschapselement dat niet meer bestaat, of geen functie meer heeft, is immers ook geen naam meer nodig. Ook Alas (2009) onderstreept het feit dat veldnamen verdwijnen, omdat deze niet meer worden gebruikt.

2.8 *Veldnamen en hun culturele dynamiek*

Om het begrip culturele dynamiek nader te verklaren, is het van belang om het woord 'cultuur' uit te lichten. Hall (1997) geeft hiervoor de beste definitie, omdat de toekenning van betekenis aan plek in deze definitie is opgenomen. Deze definitie is niet naar het Nederlands te vertalen zoals de definitie wordt bedoeld, daarom is de quote in het Engels overgenomen. Cultuur is: "The systems of shared meanings which people who belong to the same community, group or nation use to help them interpret and make sense of the world".

De samenleving is onderhevig aan cultuur en geeft een veldnaam aan een plek. Die veldnaam is dus het gevolg van levende cultuur, van 'culturele dynamiek' (Hernegeern, 2009). Naamgeving is de creatieve macht om van niets iets te maken (Tuan, 1991). Volgens Hernegeern (2009) wordt een veldnaam bedacht voor een plek. Na het bedenken van de naam is gemeenschappelijk gebruik van de veldnaam nodig tot de naam wordt aanvaard onder de bevolking. Dat proces kan kort of lang duren, het kan weinig voorstellen of heel intensief zijn. Dit proces wordt in dit onderzoek de 'culturele dynamiek' genoemd. Het proces is kort wanneer de veldnaam direct wordt aanvaard, omdat de naamgever bijvoorbeeld veel gezag heeft. Lang duurt het als verschillende personen verschillende functies en betekenissen aan de plek toekennen. Zoals ook Knox en Marston (2008) aangeven bij het construeren van een plek. De plek krijgt een andere naam. Hoe langer het duurt, hoe meer dynamiek en verhaal de plek en de naam van de plek heeft (Hernegeern, 2009). Wat van groot belang is bij de verspreiding van veldnamen zijn de inwoners van het gebied, hun relatie met dit gebied en de relatie van het gebied met andere gebieden. Alas (2009), Mark & Turk (2003) en Ilves (2006) geven allen aan met hun onderzoek dat een geïsoleerd gebied, veel namen kent. Dit komt doordat de inwoners van het gebied al hun activiteiten in het gebied doen, dus op kleine schaal leven. Daarbij wordt, in het onderzoek van Ilves (2006), nog onderscheid gemaakt tussen boeren en vissers, die verschillende namen toekennen aan dezelfde plek. Met dit

voorbeeld wordt duidelijk gemaakt dat de relatie die de bewoners hebben met de plek invloed heeft op de naamgeving. De functie en betekenis die, in dit voorbeeld, vissers toekennen aan een plek verschillen van de functie en betekenis van de plek voor boeren.

2.9 Stollen van de naam

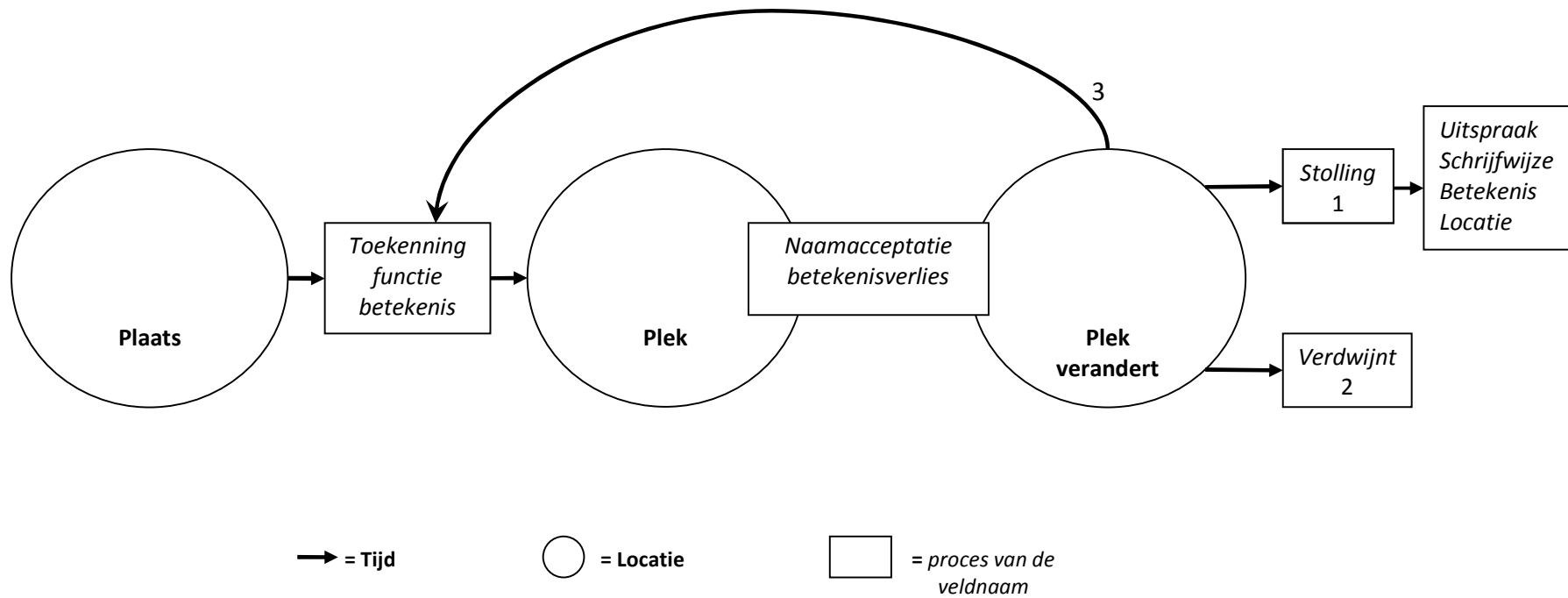
Als de naam van een plek wordt aanvaard in het spraakgebruik, dan kan de oorspronkelijke naamsbetekenis verdwijnen. Deze betekenis was de relatie tussen de plek en de naam. Ook Radding & Western (2010) geven aan dat namen zijn gegeven met een bepaalde betekenis, maar dat mensen in de loop van de tijd de oorsprong van de naam kunnen vergeten of zelfs nieuwe betekenissen kunnen toekennen, soms ook op basis van de naam. De plek houdt zijn oude naam zolang er aanleiding is om hem te onderscheiden van andere. Bijvoorbeeld vanwege functionele of visueel opvallende eigenschappen of om de herinnering aan iets wat juist daar gebeurd is. Dat hoeft niets te maken te hebben met waar de naam oorspronkelijk naar verwees. Alas (2009) verwoordt dit als volgt: "De functie van de naam is om de plek te identificeren, niet om hem te beschrijven." Gildemacher (2006) wijst ook op dit feit. Hij benoemt dat de naam een 'eigenaam' wordt en hierdoor geen betekenis meer draagt (Gildemacher, 2006). Een veldnaam kan, behalve het gevolg van vroegere culturele dynamiek, ook aanleiding zijn voor nieuwe. Tenminste, als het nog altijd van belang is om de plaats te identificeren. Zodra dit belang van identificatie verdwijnt zal deze specifieke naam verdwijnen of vervangen worden door een nieuwe (Alas, 2009). Zowel natuurlijke (invloed van het weer, natuur) als sociale (invloed van de mens) aspecten kunnen volgens Alas (2009) deze dynamiek beïnvloeden.

2.10 Mondelinge overlevering

Wanneer een naam zelf niet meer verandert door stolling, kan het zijn dat de oorspronkelijke reden van de naamgeving niet meer duidelijk is. Dit kan een aanleiding zijn voor nieuwe betekenistoekenning rond een plek (Herengeern, 2009). Ook Devos (2000) is van mening dat de betekenistoekenning van een naam in de loop van tijden veranderlijk is. Namen worden gemakkelijk overgedragen naar andere plekken. Zelfs is het mogelijk dat een plek dat geheel is opgenomen in de omgeving en zich fysiek niet meer onderscheidt, wel een eigen naam draagt. Dit geeft aanleiding tot betekenistoekenning, omdat mensen op zoek gaan naar het verhaal rond de plek en de naam (Herengeern, 2009). Veldnamen blijven dynamisch door culturele dynamiek zolang ze niet schriftelijk zijn vastgelegd (Herengeern, 2009). De uitspraak van plaats- en veldnamen geeft meer weer van een naam dan alleen de omschrijving van de plek. Het geeft een betekenis, een identiteit aan deze plek door degene die de naam uitspreekt. Deze reproductie van een plek gebeurt in de dagelijkse interactie. Zowel tussen mensen als tussen mensen en plekken (Kearns & Berg, 2002). Nadat een veldnaam is opgeschreven, blijft de veldnaam nog enigszins dynamisch door verschillende spellingsvoorkeuren en uitspraak van de naam. Wanneer een naam wordt geformaliseerd door de overheid, dus op borden en kaarten terecht komt, houdt de dynamiek van de naam op (Herengeern, 2009).

2.11 Conceptueel model

Uit bovenstaande theorie is een conceptueel model opgesteld (figuur 2.1). Het conceptueel model 'culturele dynamiek van een veldnaam' symboliseert het proces dat een veldnaam doorgaat. De cirkels symboliseren de veranderende plaats en de vierkanten geven het proces dat de veldnaam doorloopt weer. Het model laat zien hoe een plaats verandert naar een plek door het een functie en betekenis toe te kennen door middel van een veldnaam (Massey, 1994). Als de veldnaam door de bevolking wordt geaccepteerd, verdwijnt de beschrijvende betekenis van de veldnaam. Het is identificerend geworden (Alas, 2005). Als de plek verandert kan de culturele dynamiek op drie manieren invloed hebben op de naam: 1. de naam stolt en blijft, maar kan daarna nog wel veranderingen ondergaan 2. de naam verdwijnt 3. het proces begint opnieuw bij het toekennen van een (nieuwe) functie en betekenis (Herngeern, 2009).

Figuur 2.1 Conceptueel model 'culturele dynamiek van een veldnaam', op basis van de literatuur.

3. Methodologie

3.1 Case Study

Bij dit onderzoek is gekozen voor een Case Study. Het is niet mogelijk is om overal alle veldnamen te onderzoeken, daarom is de focus specifiek op één gebied gelegd. Het Drentse dorp Sleen is uitgekozen om het onderzoek te houden. Deze plaats ligt in zuidoost Drenthe, zie figuur 3.1. Sleen is een typisch Drents brink-es-dorp. Dit blijkt uit de centrale open plek in de kern van het oude dorp die vroeger diende als verzamelplaats voor het vee en de omliggende essen, waarop akkerbouw werd bedreven. Het vee werd naar de lager liggende groengronden verderop bij een waterstroom gebracht. Het is van belang voor het onderzoek naar veldnamen dat het hier om een brink-es-dorp gaat, omdat van oudsher in brink-es-dorpen veel veldnamen voorkomen. Dit komt doordat het land in gemeenschappelijk gebruik was en door overerving in steeds kleinere stukken werd verdeeld, waardoor er steeds meer namen ontstonden. Vergelijkbare dorpen zijn eerder onderzocht op veldnamen (Elerie en Spek, 2009). In Sleen zijn veel veldnamen ingetekend op een veldnamenkaart (Wieringa, 1970). Deze twee gegevens bieden een stevige ondergrond voor dit onderzoek. In dit onderzoek representeert Sleen andere gebieden waar het gebruik van veldnamen vroeger vanzelfsprekend was. Door middel van een Case Study kan worden aangetoond dat de onderzoeksresultaten ook elders van toepassing kunnen zijn.

Figuur 3.1 Locatie van het dorp Sleen in Nederland

3.2 Verschillende generaties

Om de culturele dynamiek te kunnen aantonen zullen verschillende generaties getogen Sleners worden benaderd om aan het onderzoek mee te werken. Op deze manier worden meerdere momenten van het gebruik van veldnamen in de geschiedenis belicht.

In Sleen zijn onder oudere inwoners van boven de 70 jaar veel veldnamen van voor de ruilverkavelingen bekend. Het onderzoek begint met het interviewen van de oudere generatie, omdat zij het gebied het langste kennen en het gebied hebben zien veranderen. Vooral agrariërs gebruikten veldnamen in hun (onderlinge) communicatie om aan te duiden waar hun grond ligt. Omdat Sleen van oudsher een agrarisch dorp is, hebben de oude generatie Sleners allemaal een agrarische achtergrond.

Na de oudere generatie wordt een jong volwassen generatie Sleners benaderd. Er is bewust voor gekozen om de jongeren na de ouderen te benaderen. Op deze manier kan de jongere generatie op de door de oudere generatie gegeven informatie inspelen door aan te geven of zij bekend zijn met de veldnamen in het gebied. Met de jongeren zullen de uitkomsten van de ouderen besproken worden, zodat er een aantal hoofdlijnen duidelijk zichtbaar worden. De resultaten zullen nooit volledig zijn, maar door vergelijkingen te trekken kunnen er wel verbanden worden gelegd.

3.3 Interviewen

Techniek

De interviews hebben voornamelijk een semi- gestructureerde vorm. Dat betekent dat de vragen vooraf worden bedacht, maar deze dienen alleen als ondersteuning. Anders dan een gestructureerd interview, waarbij de vragen op volgorde worden afgenomen. De interviews in dit onderzoek zijn eerder een dialoog dan een ondervraging, waarbij de vragen variëren vanwege de verschillende interesses en ervaringen van de respondenten. De interviews voor dit onderzoek worden afgenomen aan de hand van een interviewschema, zie bijlage I en II. Dit schema bevat onderwerpen en vragen die in ieder geval aan bod moeten komen. Op deze manier wordt er geen belangrijke vraag vergeten. Diepte-interviews geven respondenten de ruimte om hun eigen ervaringen van hun leven te beschrijven in hun eigen woorden. Dit geeft de onderzoeker en de respondent de gelegenheid om uitgebreid op het onderwerp in te gaan (Flowerdew & Martin 2005). De interviews worden, na toestemming van de respondent, opgenomen om nog eens terug te kunnen luisteren en zo de data nauwkeuriger te kunnen verwerken.

Respondenten

De eerste groep respondenten bestaat uit getogen Sleners (en nu nog steeds inwoners van Sleen), in de leeftijd van 70 jaar en ouder, zie tabel 3.1. De tweede groep respondenten bestaat uit getogen Sleners (en omgeving Sleen), in de leeftijd tussen de 20 en 30 jaar, zie tabel 3.2. Na deze twee generaties te hebben geïnterviewd zal om de resultaten aan te vullen een derde groep, welke de middengeneratie zal worden genoemd, worden benaderd. Deze laatste groep bestaat uit Sleners van leeftijden tussen bovenstaande categorieën in, zie tabel 3.3. Met hen wordt geen interview gehouden, maar een kort gesprek over namen uit de omgeving, waarbij belangrijke namen uit voorgaande interviews worden behandeld.

Tabel 3.1 Oudere generatie getogen Sleners ≥ 70 jaar

<i>Geslacht</i>	<i>Naam</i>	<i>Leeftijd</i>	<i>Woonplaats</i>
Dhr.	N.	80 – 89	Sleen
Dhr.	K.	80 – 89	Sleen
Mevr.	K.	80 – 89	Sleen
Dhr.	H.	70 – 79	Sleen
Dhr.	W.	≥ 90	Sleen
Dhr.	S.	≥ 90	Sleen
Dhr.	G.	70 – 79	Sleen

Tabel 3.2 Jong volwassen generatie getogen Sleners 20 – 29 jaar

<i>Geslacht</i>	<i>Naam</i>	<i>Leeftijd</i>	<i>Woonplaats</i>
Dhr.	L.	25 – 29	Sleen
Dhr.	H.	25 – 29	Sleen
Mevr.	A.	20 – 24	Sleen
Mevr.	J.	20 – 24	Sleen
Mevr.	D.	20 – 24	Hoogezand
Mevr.	S.	20 – 24	Leeuwarden

Tabel 3.3 Middengeneratie getogen Sleners 30 – 69 jaar

<i>Geslacht</i>	<i>Naam</i>	<i>Leeftijd</i>	<i>Woonplaats</i>
Mevr.	E.	40 – 49	Sleen
Dhr.	H.	40 – 49	Sleen
Mevr.	H.	60 – 69	Sleen
Dhr.	R.	50 – 59	Sleen

3.4 Kaarten, foto's en luchtfoto's

Naast het stellen van voorbereide vragen zullen kaartmateriaal, foto's en luchtfoto's (Google Earth) het gesprek ondersteunen. Door samen dit kaart- en beeldmateriaal te bekijken wordt de respondent geprikkeld over het onderwerp en zullen er wellicht herinneringen opkomen. De ouderen krijgen een topografische kaart uit 1954 voorgelegd (figuur 4.2). Deze kaart toont het landschap zoals het er vlak voor de grote veranderingen, als gevolg van de ruilverkavelingen, uit zag. Op deze topografische staan alleen namen van grotere gebieden en geen veldnamen. Met deze kaart wordt geprobeerd om de ouderen veldnamen van voor de ruilverkavelingen te laten herinneren. Na het houden van een proefinterview is gebleken dat deze topografische

kaart het gesprek niet op gang brengt. Daarom is er gekozen om de topografische kaart uit 1954 te verwisselen voor een veldnamenkaart uit 1970 (Wieringa), zie figuur 3.2. Op deze kaart staan alle veldnamen ingeschreven, zoals Wieringa ze heeft verzameld en ingetekend tijdens de ruilverkavelingen in Sleen. Het bleek al snel dat de ouderen de veldnamen van deze kaart (her)kennen, gebruiken of dat zij andere veldnamen aan de plekken toekennen.

Figuur 3.2 Veldnamenkaart gemeente Sleen, blad 2 (Wieringa, 1970)

Bij de jong volwassenen wordt meer gewerkt met foto's en luchtfoto's (Google Earth). Deze beelden zorgen voor herkenning van het landschap, wat ook bij het interviewen van de jong volwassenen leidt tot een gesprek over de aanduidingen van deze plek en plekken in die omgeving. De veldnamenkaart van Wieringa (1970) wordt ook in deze interviews gebruikt, maar omdat deze kaart voor de jong volwassenen niet voor herkenning zorgt, wordt de kaart alleen ter aanvulling gebruikt. Omdat de jong volwassenen wel namen kunnen lezen die in het interview worden gebruikt, is de kaart pas aan het einde van het interview ingezet, zodat deze informatie niet al werd weggeven aan het begin van het interview.

3.5 Positie van de onderzoeker

Het gebied is bekend terrein voor de onderzoeker. Bekend zijn met het gebied is een groot voordeel bij het houden van de interviews. De onderzoeker weet namelijk precies over welke plek er wordt gesproken. De onderzoeker kent de inwoners, de straatnamen en de omgeving goed en dat leidt tot een scherper gesprek. Tijdens de interviews kan worden doorgevraagd over het gebied en opvallende zaken kunnen worden uitgelicht. Wanneer de onderzoeker onbekend is met het gebied, zal dat het onderzoek nagenoeg onmogelijk maken, omdat belangrijke gegevens dan niet worden meegenomen in de resultaten.

Het gat tussen onderzoeker en respondent wordt hierdoor ook kleiner, vanwege een gedeelde kennis van het dorp. Het onderzoek kan daardoor gedetailleerder worden uitgevoerd. Een nadeel van het feit dat de onderzoeker uit het dorp afkomstig is, is dat de onderzoeker wellicht antwoorden kan gaan invullen voor de respondent. Hier wordt rekening mee gehouden tijdens het afnemen van de interviews. De onderzoeker maakt geen gebruik van moeilijke vaktermen, zodat de respondent de vragen goed begrijpt en zich niet ongemakkelijk gaat voelen. Daarmee wordt geprobeerd om een 'informeel' en gelijkwaardig gesprek te voeren. Uiteraard worden de respondenten met respect behandeld, extra rekeninghoudend met hun levenservaring waar met veel interesse naar wordt geluisterd.

4. De culturele dynamiek van veldnamen in Sleen

4.1 Worden tijdens de interactie over een plek de veldnamen (nog) gebruikt?

Tijdens het interviewen van de oudere generatie Sleners was het een opvallend gegeven dat het gesprek met de oudere generatie pas op gang kwam zodra de veldnamenkaart (Wieringa, 1970) erbij werd gehaald. De kaart zorgde voor herkenning en gespreksstof. Uit het hoofd zullen de ouderen de namen dus niet meer herkend hebben. Hieruit kan worden geleid dat het grootste gedeelte van de veldnamen niet meer wordt gebruikt tijdens de interactie over een plek. Toch wisten de ouderen niet anders dan dat de veldnamen bestonden en werden gebruikt, zie het citaat hieronder. De ouderen geven aan dat ze ermee zijn opgegroeid en deze veldnamen hoorden van hun ouders of van boeren. Ook hoorden ze de veldnamen in verhalen over plekken, bij familie en kennissen in het dorp.

“En die namen die had u weer geleerd van...”

“Ja, ik weet niet anders.”

Dhr. W. Oudere generatie

Op de veldnamenkaart uit 1970 (Wieringa) zijn een aantal percelen nog niet ingetekend, omdat de basis van de kaart een kadastrale kaart van 1832 is. Dit is te zien wanneer op figuur 4.1. en 4.2 een gebied wordt vergeleken. Het Broekveld (in het midden) op figuur 4.2 is een wit vlak, dus in 1832 nog een heideveld. Op figuur 4.2 (1954) liggen op deze plek tientallen landbouwpercelen. De namen van deze percelen, die de ouderen wel hebben gekend, zijn nauwelijks genoemd tijdens de interviews. Bij de resultaten en discussie van dit onderzoek moet dus rekening worden gehouden met het feit dat de ouderen de veldnamen alleen nog door herkenning zou kunnen opnoemen. En andere namen, namen van nieuwere landbouwpercelen die dus minder lang in gebruik zijn geweest, worden niet meer herkend en gebruikt in het dagelijks taalgebruik.

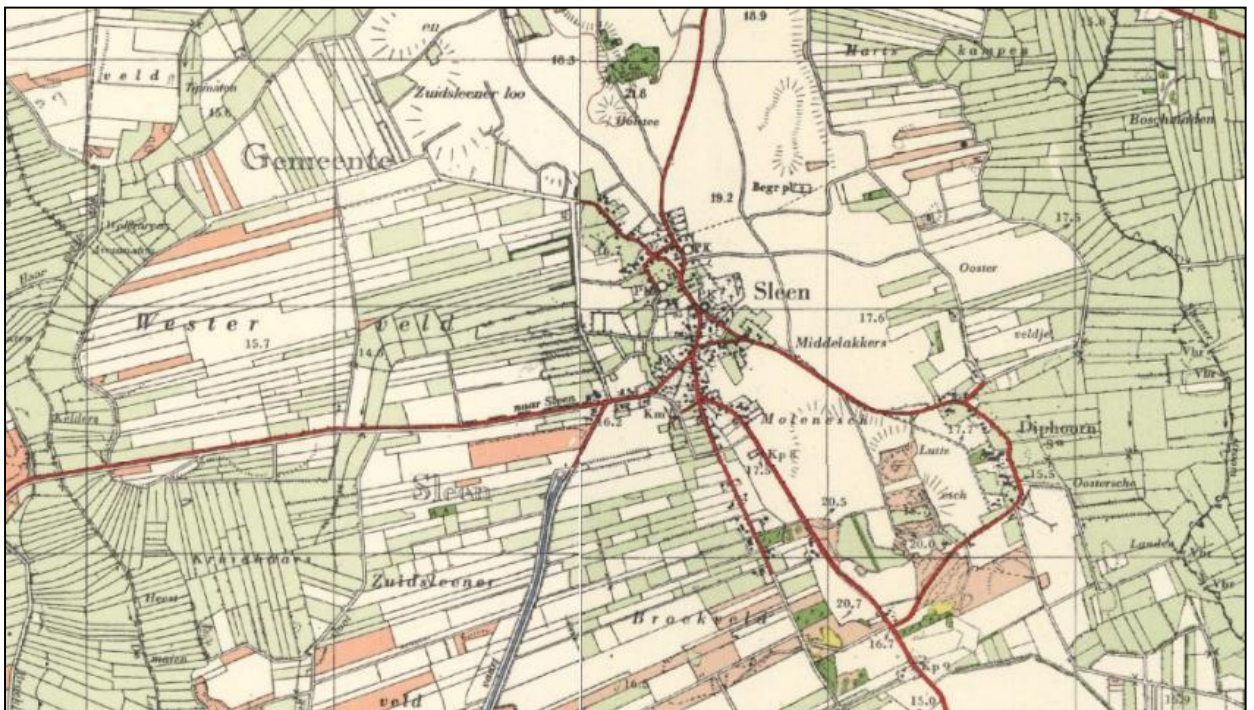

Figuur 4.1 Klein gedeelte van de veldnamenkaart Sleen, deel 2

Bron: Wieringa, 1970

Figuur 4.2 Topografische kaart Sleen 1954, na de eerste ruilverkaveling van de Sleener essen.

Gebruik van het landschap

Voor de jong volwassenen die in dit onderzoek zijn geïnterviewd is het gebruik van veldnamen ter aanduiding van een plek minder vanzelfsprekend. Minder, omdat de jong volwassenen minder gebruik maken van het landschap. Het landschap wordt alleen gebruikt voor recreatieve doeleinden of als doorgang tijdens een rit van de ene naar de andere plek, zoals een jong volwassene aangeeft:

“Je bent er tegenwoordig ook niet meer mee bezig, kijk eerder, als je agrarisch was, kan ik me voorstellen dat je dat gebruikt, maar tegenwoordig gebruik je dat gewoon niet. Tenzij er iets is wat je specifiek moet aanduiden. ‘Hingstmeer’, of ‘Hengstemeertje’... dat gebruik je als je naar Emmen fietst.”

Mevr. S. Jong volwassen generatie

De meeste veldnamen worden niet meer gebruikt door de jong volwassenen, maar ze geven wel aan de omgeving op een andere manier aan te duiden. Een jongere verkeert vaak in een andere situatie dan een oudere en leeft met andere invloeden van de omgeving. Jongeren duiden de plek daardoor ook op een andere manier aan dan ouderen. Dit komt ter sprake in paragraaf 4.5.

Agrarische bevolking

Het percentage van de bevolking dat in de landbouw werkt is drastisch gedaald in de afgelopen decennia. In de interviews kwam dit gegeven sterk naar voren.

“Iedereen was vroeger boer, zelfs de caféhouders waren ook boer. Bakker Weuring was boer, Bakker Boer was boer, die hadden allemaal dat erbij. Alleen de burgemeester was geen boer en de dokter was geen boer. Nee, dat is nu wel veranderd. Nu zijn er bijna geen boeren meer.”

Dhr. S. Oudere generatie

De ouderen geven aan dat vroeger iedereen in het dorp belang had bij het landelijke gebied in en rondom Sleen, zo blijkt uit het citaat hierboven. Sleen is nu geen agrarisch dorp (meer). De ouderen laten weten dat er veel veranderde met het gebruik van veldnamen toen er meer ‘burgers’ bij kwamen.

“En bij wie waren die namen bekend? Het hele dorp kende die?”

“Nou... in die dagen het hele dorp nog wel zo’n beetje. Later kreeg je veel meer burgers, zijn er bijgekomen hè?”

Dhr. K. Oudere generatie

De beroepsbevolking leeft nu op een grotere schaal dan eerst. Voor het werk gaan inwoners veelal naar omliggende, grotere plaatsen. Ze maken gebruik van een groter gebied rondom Sleen. Er wordt geen intensief gebruik meer gemaakt van het gebied vlakbij Sleen, dit gebruik beperkt zich tot bijvoorbeeld het uitlaten van de hond of een rondje hardlopen.

4.2 Hoe is de ruimtelijke verspreiding van veldnamen?

De oudere generatie laat na een blik op de veldnamenkaart van 1970 (Wieringa) bijna allemaal weten het grootste deel van de namen wel te kennen. Maar later in de interviews blijkt dat er een verschil zit tussen 'kennen' en 'herkennen'. Waar deze grens precies ligt, is niet heel scherp aan te geven. Er komt naar voren dat wanneer het gebied niet door de desbetreffende persoon wordt gebruikt, de oriëntatie in het gebied ook niet heel sterk nodig is. Het volgende citaat is van dhr. G. Hij zegt de veldnamen te kennen doordat hij familie erover had gehoord:

“Deze namen ken ik wel. Negenbargveld en Negenbargveen, dat ken ik allemaal wel hoor’ (---) ‘Ja, we hadden er zelf geen grond liggen, maar in de volksmond, dan hoor je dat.’ (---) ‘Ja, nou en we hadden nog wel familie in Noord - Sleen wonen, op een verjaardag of... nou dan praat je erover.”

Dhr. G. Oudere generatie

Uiteindelijk blijkt dat hij zelf niet werkzaam was in dit gebied en de namen dus herkent, in plaats van kent. De 'mate van oriëntatie' is bepalend voor het feit dat de naam 'gekend' of 'herkend' wordt. 'Kennen' zijn de veldnamen van eigen percelen, de percelen ernaast en in de buurt. Ook plekken waar de respondenten vaak kwamen, hadden veldnamen die de respondenten kennen. De respondenten kunnen de plek beschrijven. 'Herkennen' zijn veldnamen waar een verhaal over gaat, veldnamen verder weg, van bijvoorbeeld familie.

Woonlocatie

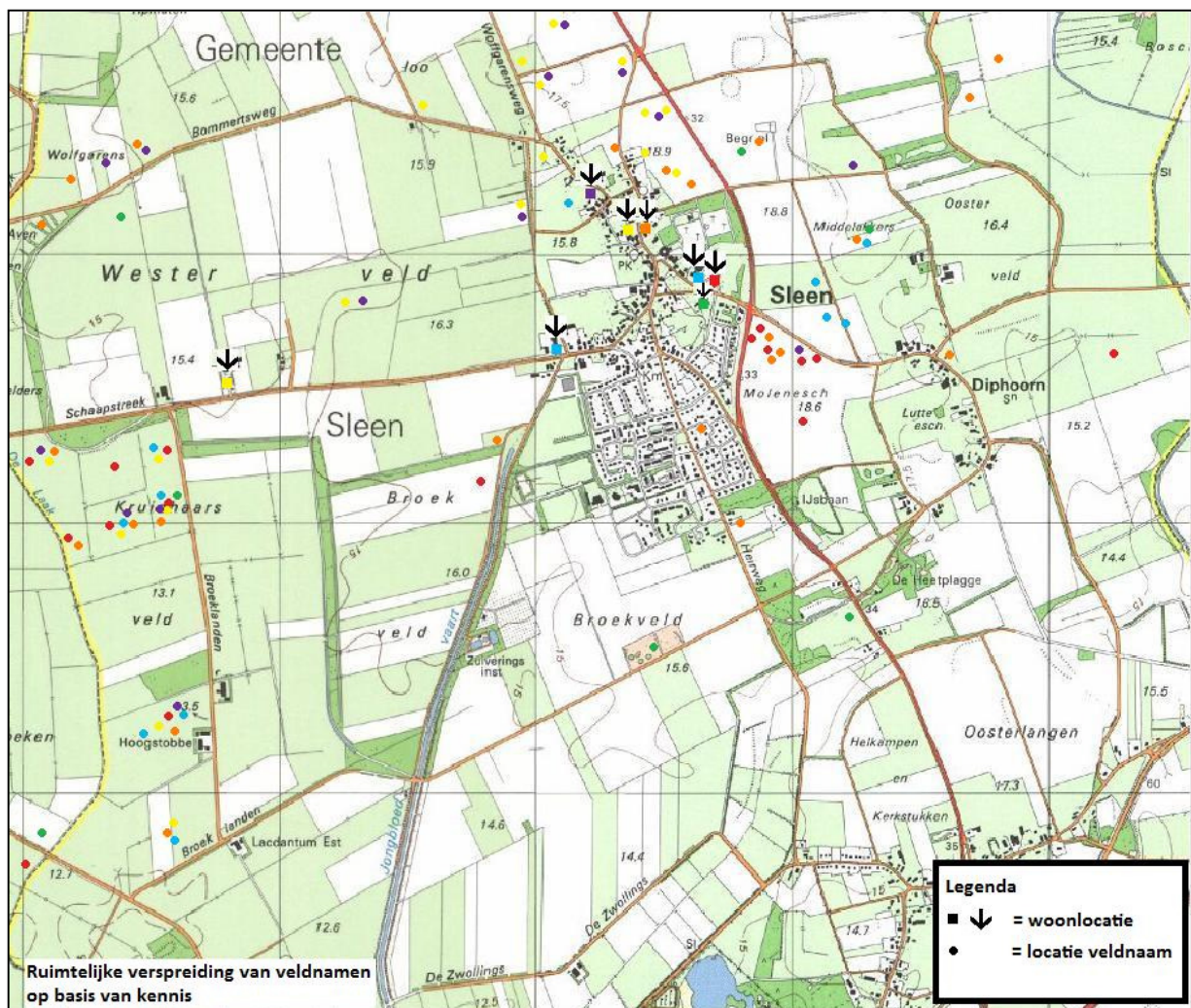
In figuur 4.3 is te zien hoe de ruimtelijke spreiding van de kennis van veldnamen in kaart is gezet. De plek waar de respondent heeft gewoond, of woont, is bepalend voor het aantal veldnamen dat hij of zij in dat gebied kent. De reden hiervoor is dat het geografisch bereik van veldnamen erg kleinschalig is. Dit was zowel bij de ouderen als bij de jong volwassenen opvallend. De respondenten geven dit zelf ook aan met zinnen als: “Aan die kant van Sleen kom ik nooit.” In deze kaart is alleen de oudere generatie Sleners ingetekend (iedere respondent een kleur). Aan de clustering van de stippen is te zien dat in bepaalde gebieden veel meer namen werd herkend. Dit komt door onder andere door het soort bedrijf dat de respondenten hadden, was deze gemengd, dan kent men zowel de namen van akkers als groengronden. Een voormalig akkerbouwer kent vooral de akkers en een veehouder kent vooral groengronden. Ook zijn de clusters van de stippen te relateren aan het van oudsher gezamenlijk gebruik van de grond. Deze percelen waren onder veel meer inwoners van het dorp bekend en dus ook bij de respondenten.

Geografische schaal van de veldnamen

Uit dit onderzoek komt naar voren dat door de respondenten drie verschillende schaalniveaus wordt gebruikt bij het geven van een veldnaam aan een plek. Van het

kleinste schaalniveau bestonden de meeste veldnamen en zijn ook de meeste veldnamen verdwenen uit het taalgebruik en alleen nog bekend bij de oudere generatie Sleners. Voorbeelden hiervan zijn de veldnamen van de percelen gelegen op de vroegere essen. De ouderen kennen deze namen nog goed doordat er op de es veel verschillende eigenaren waren en er dus ook veel personen die met deze veldnamen bekend waren. Hoe meer personen, hoe meer interactie over een naam. Dat de namen verdwenen zijn komt door de grote veranderingen op de essen. De percelen zijn nu totaal anders ingedeeld.

Figuur 4.3 Ruimtelijke verspreiding van veldnamen op basis van kennis.

Bron: topografische kaart 1985

Andere veldnamen op klein schaalniveau komen wel meer voor in het taalgebruik. Dit zijn de namen voor opvallende landschapselementen die een naam toegekend hebben

gekregen. De jong volwassenen en de middengeneratie zijn vaak ook nog bekend met deze namen. Paragraaf 4.5 gaat hier verder op in.

“Dan zei hij: ‘Je moet in de Kruudhaars zijn’, dan moest ik eerst even vragen waar dat precies was.”

Dhr. L. Jong volwassen generatie

De middelste schaal was een verzamelnaam van meerdere perceeltjes die naast elkaar lagen. Deze namen worden onder agrariërs nog wel gebruikt en zijn nog wel bekend, dit komt naar voren in de interviews. Uit bovenstaand citaat is te zien dat die namen niet meer vanzelfsprekend zijn in het taalgebruik, omdat de jong volwassene, afkomstig uit Sleen, die bij een aantal boeren heeft gewerkt, eerst om verheldering moest vragen van de locatie van de veldnaam. Of van de veldnamen van de middelste schaal alle percelen nog een aparte naam had is niet bekend. Nu bestaan die kleine perceeltjes niet meer, de verzamelnamen worden nu af en toe nog door agrariërs, van de middengeneratie, gebruikt voor het aanduiden van het land.

De grootste schaal waarop veldnamen zijn gegeven is voor een heel gebied, wat vroeger vaak een heideveld was geweest, of een ander groot gebied met een bepaald kenmerk. Ouderen gebruiken deze namen nog, als aanduiding van de streek.

“Na de ruilverkaveling zijn die percelen veel groter geworden, nou zeggen ze niet meer in ‘t Kamp’, nee in ‘het Westerveld’ zeggen ze nou.”

Dhr. W. Oudere generatie

De jong volwassenen herkennen deze namen vaak ook, maar niet alle namen. Duidelijk is dat er een band is tussen het schaalniveau van de veldnaam en het hedendaags gebruik van de veldnaam. De namen van grotere gebieden komen meer voor in het taalgebruik dan de namen op het kleinste schaalniveau, zoals de heer W. in het bovenstaande citaat duidelijk aangeeft. Opvallend is dat deze namen ook wegebben in het taalgebruik. De middengeneratie kan meer gebiedsnamen van het grootste schaalniveau noemen dan de jong volwassenen.

4.3 Hoe zijn veldnamen veranderd?

Betekenisverandering

De veldnamen hebben ooit een naam gekregen die de plaats een functie en betekenis gaf. Maar zodra de naam bekend was, is de veldnaam een eigenaam geworden. Dit is duidelijk naar voren gekomen in dit onderzoek:

“Ja, maar waar komt die naam vandaan?”

“Sekt, gewoon sekt.. Ja, dat weet ik ook niet”

Dhr. K. Oudere generatie

Over de oorspronkelijke betekenis van 'Sekt' wordt niet meer nagedacht, het is gewoon de naam van een stuk grond. Bij maar een aantal veldnamen was voor oudere respondenten gelijk de betekenis duidelijk, opvallend is dat dat meestal veldnamen met persoonsnamen betrof. Dit zijn veldnamen die verwezen naar personen van wie het land was of er had gewoond. Andere betekenissen van veldnamen waren voor de respondenten niet bekend. De veldnamen 'waren er gewoon' en 'kende iedereen'.

Verandering door interactie

Heel duidelijk komt in het onderzoek naar voren dat het Drentse dialect bij zowel ouderen als jongeren voor 'complicaties' zorgt bij het vaststellen, of benoemen van de naam. Opvallend is, dat niemand dat als een probleem ervaart. Een veldnaam kan op veel verschillende manier uitgesproken worden, maar iedereen begrijpt over welke plek men spreekt. Tijdens de interviews kwam het voor dat de respondenten (dhr. en mevr. K.) voor hetzelfde stuk grond een verschillende naam hadden.

Mevr. K: "Ja, nou, Sektstukken, Sektstukken zeiden ze."

Dhr. K: "Ja, dat was dit ook! Maar 'stukken' zeiden ze er niet achteraan, gewoon de Sekt."

Mevr. K: "Ja, nou, dat deed Noord - Sleen dan misschien.. zeiden ze Sektstukken."

Dhr. K. Oudere generatie

Mevr. K. Oudere generatie

'Stukken' is de benaming voor een perceel land, omdat het een algemene benaming is, wordt er vaak een deel toegevoegd (Elerie en Spek 2009) in dit geval is dat 'Sekt'. Dat stukken algemeen is blijkt inderdaad uit het feit dat 'stukken' blijkbaar niet door iedereen werd gebruikt.

Ook kwam het voor dat hetzelfde stuk grond door één persoon steeds op een andere manier werd genoemd. Zo werd in één interview het 'kampie van Weideman', 'kampie van Weitman' en 't Weitmankampie' gebruikt ter aanduiding van dezelfde plek. Het probleem ontstaat pas wanneer de veldnaam wordt vastgelegd op papier. Een duidelijk voorbeeld hiervan is de ingetekende veldnaam door Wieringa (1970) van een landbouwperceel achter een heideveld, dat duidelijk lager in het landschap lag: 'de Haren'. Deze veldnaam was alleen bij de oudere respondenten bekend en werd door hen als volgt ter discussie gesteld: de eerste respondent was het niet eens met deze veldnaam. Hij meldde dat Wieringa bij het vastleggen: 'de Hoorn' had moeten intekenen. "Nee", zegt een volgende respondent "De Haren ken ik ook niet, ik ken het als: Achter de Hoorn." "De Haren... van 'd'Aorn' of d'Aornd' heb ik wél eens gehoord." zegt weer een ander. Iedereen duidt dezelfde plek aan, maar echt dezelfde naam gebruiken de respondenten niet. Het probleem is dat Wieringa een gedeelte van de veldnamen in het Nederlands heeft genoteerd. De namen die de respondenten geven hebben vertaald naar het Nederlands stuk voor stuk een andere betekenis. Zo noemen

de respondenten: 'de Hoorn', 'Achter de Haren', 'de Aren' en 'de Arend'. De vraag is of de Nederlandse benaming wel de juiste lading dekt, die de naam omvat. In een aantal gevallen vonden de respondenten de genoteerde naam prima, terwijl er toch verschil was tussen de uitgesproken en de genoteerde naam. Bijvoorbeeld de veldnaam Kruidhaars (Wieringa 1970). Deze veldnaam wordt onder de respondenten Kruudhaars genoemd. Niemand vindt deze naam verkeerd ingetekend. Onder de jong volwassenen is het opvallend dat Drentse veldnamen naar het Nederlands worden vertaald: een 'bossie' wordt bijvoorbeeld een 'bosje', 't Jödenkerkhof' wordt 't Jodenkerkhof'.

De interactie over een naam maakt een naam dynamisch. Er volgt nu een voorbeeld waarin dat duidelijk wordt gemaakt. Het vertalen van Drents naar Nederlands wil weleens voor misverstanden zorgen. Net na een bocht in de weg richting het dorpje Diphooorn is een plek die door de ouderen de 'Neeg'n Bomm'n' wordt genoemd. Een logische naam, omdat er op die plek negen bomen staan.

“De zeven bomen ken ik hem wel! Ja, er is iets mee. Er staan niet zoveel bomen als dat het genoemd wordt. Das bij Diphooorn.”

(---)

“Nee, ik ken alleen de zeven. In die bocht naar Diphooorn.”

*Dhr. H. Jong
volwassen generatie*

Figuur 4.4 De 'Neeg'n bomm'n', of de zeven?

De middengeneratie kende deze plek inderdaad als 'Neeg'n Bomm'n'. Onder de jong volwassenen was deze plek wel bekend, maar zij vroegen zich af of het nou de 'zeven', of de 'negen bomen' was. Zelfs was er een jong volwassen respondent die vertelde over een verhaal dat er moest zijn waarom er meer bomen staan dan dat de naam van de plek aangeeft. Het verhaal kende hij niet. Waarschijnlijk is door een misverstand in de interactie de naam van de plek veranderd en niet de plek zelf, want de bomen op de plek zijn allen van dezelfde leeftijd, zie figuur 4.4.

Andere voorbeelden van naamsverandering door interactie zijn van de oudere generatie respondenten. Eén respondent reageerde als volgt bij het lezen van de naam 'Ryshagen': “Rysharing zeiden we altijd”. Terwijl een 'hage' oorspronkelijk duidt op een soort heg of omheining. De naam krijgt door verandering een heel andere betekenis

toegekend. Een tweede respondent las 'Avenmâad' op de kaart, wat een madeland is. Hij had het altijd 'Avenmâal' genoemd, wat meer klinkt als een 'Avondmaal'.

Verandering van locatie

De veldnaam op zich heeft soms een onduidelijke locatie. Bij ouderen was vooral de grens van de veldnaam niet altijd helder, in het geval de veldnaam een verzamelnaam betrof van meerdere percelen. Bij de jong volwassen veranderde de plek die de veldnaam toebehoorde weleens van locatie. Om bijvoorbeeld terug te komen op de veldnaam 'Neeg'n Bomm'n'. Deze plek was overduidelijk bekend onder de jong volwassenen. Ook was duidelijk dat deze plek aan de weg richting Diphooorn ligt. Maar aan welke weg richting Diphooorn en waar precies aan die weg, daar werden nog wel vraagtekens bij gezet. Evenals de locatie van 't Jodenkerkhof'.

"Ik ken het van meester van Lenthe, die heeft er wel over verteld."

Mevr. A. Jong volwassen generatie

Deze werd in gedachte door de jong volwassenen vaak verder weg bedacht dan deze plek in werkelijkheid ligt. In het geval van 't Jodenkerkhof' zou het zo kunnen zijn dat de naam bekender is onder de bevolking dan de daadwerkelijke plek, omdat deze plek een geschiedenis kent die in de schoolbanken wordt verteld. En niet zozeer dat de plek wordt gebruikt ter oriëntatie in het gebied.

Vastlegging

Om terug te komen op 't Jodenkerkhof'. Sinds een aantal jaren is er bewegwijzering gekomen naar deze plek. De officiële benaming op deze borden is 'Joodse Begraafplaats' (figuur 4.5). Opvallend is, dat deze naam ook door een gedeelte van de jong volwassenen wordt overgenomen.

"Ik snap wel wat je bedoelt, maar ik zou het Joodse begraafplaats noemen"

Mevr. A. Jong volwassen generatie

Bovenstaand citaat kwam als antwoord op de vraag of ze 't Jodenkerkhof kent. Omdat Joodse begraafplaats is vastgelegd op borden langs de weg, is de naam gestold en zal niet snel meer veranderen (Herengeern 2009).

Figuur 4.5 Bewegwijzering naar 't Jodenkerkhof'

Opvallend is dat de veldnamen van landschapselementen die niet officieel zijn vastgelegd, dus niet op een kaart of bewegwijzering staan, meer onderhevig zijn aan de culturele dynamiek. Er wordt meer over de namen getwist en getwijfeld. Al eerder kwam dit naar voren bij het voorbeeld van 'de Haren' dat 'verkeerd' was vastgelegd. Duidelijk was dat er al verschillend over de naam werd gesproken voordat deze werd vastgelegd

4.4 Zijn er veldnamen verdwenen?

Na beide generaties te hebben geïnterviewd kan er gesteld worden dat het grootste deel van de veldnamen uit het taalgebruik is verdwenen. Respondenten geven hier zelf verklaringen voor. Bij de oudere generatie kwam naar voren dat de ruilverkavelingen voor de grootste veranderingen hebben gezorgd.

Verandering in de interactie door de ruilverkavelingen

De ouderen geven aan dat na de ruilverkavelingen alles anders is geworden, de kleine percelen bestaan allemaal niet meer. Daar komt bij dat de boer al het land bij zijn eigen bedrijf heeft gekregen en minder werk uitbesteedt, daardoor hoeft hij er minder over te communiceren. De locatie is namelijk al duidelijk. Uit een gesprek met een agrariër van de middengeneratie kwam naar voren dat het land meestal wordt aangeduid met de straatnaam waaraan het ligt. Dit is veranderd, omdat land voor de ruilverkavelingen vaak niet aan de openbare weg lag. Eerder hadden de boeren percelen land dat tussen andere percelen in lag, dit is allemaal veranderd na de ruilverkavelingen. Uit het interview met dhr. H. (oudere generatie). Komt naar voren dat 'Het Westerveld' altijd het Westerveld is gebleven, omdat dit gedeelte pas laat in de tijd is ontgonnen. De landbouwpercelen die hierop zijn gemaakt hebben nooit een eigen naam gehad om het aan te duiden.

Fysieke verandering van het landschap door de ruilverkavelingen

Eén van de veranderingen in het landschap, door de ruilverkavelingen, is het aanleggen van singels. Dit heeft als gevolg dat de aanblik op het landschap, zoals het altijd was, drastisch verandert. Wanneer de plek verdwijnt, is het maar de vraag of de naam het overleeft. In de meeste gevallen is dit niet het geval. Als een veldnaam niet meer wordt gebruikt, wordt de veldnaam ook niet doorgegeven (Tuan 1991). Een voorbeeld hiervan is het verdwijnen van de naam: 'Bussemakerdennegies'. De Bussemakerdennegies was een bosje met dennen in bezit van dhr. Bussemaker. De dennen stonden midden in het land en waren karakteristiek voor de omgeving. Tegenwoordig is het bosje onderdeel van een lange singel, welke is aangelegd tijdens de ruilverkaveling 'Sleenerstroom' (1962 tot +/-1982). Op figuur 4.6 (Google Earth 10 feb. 2011) zijn de Bussemakerdennegies van bovenaf toch nog duidelijk te zien. Maar vanaf de grond zijn de Bussemakerdennegies onzichtbaar geworden, zie figuur 4.7. Hierdoor is de plek niet meer bekend onder de bevolking, dus de naam wordt niet meer gebruikt en verdwijnt.

Figuur 4.6 en 4.7 De oude Bussemakerdennegies in een nieuwe singel

Bron: figuur 4.6 Google Earth

Een ander voorbeeld van een veldnaam die door omstandigheden is verdwenen uit het taalgebruik is 'achter de wal'. Deze naam werd door de middengeneratie gebruikt om een deel van het dorp aan te geven. De wal was kenmerkend de rand van het dorp en er werden huizen achter gebouwd. Mensen verhuisden naar dit nieuwe deel van het dorp, ze gingen 'achter de wal' wonen. Nu ligt de wal midden in de bebouwing en valt deze niet meer op. De jong volwassenen hebben in het onderzoek niet gesproken over het wonen 'achter de wal'.

4.5 Zijn er nieuwe veldnamen in het taalgebruik gekomen?

Nieuwe landschapselementen, nieuwe namen

Uit het onderzoek komt naar voren dat veldnamen voor landschapselementen meer in stand zijn gebleven dan de namen voor de landbouwpercelen. Waarschijnlijk doordat deze elementen opvallend zijn in het landschap, ook voor inwoners die niets met het agrarisch gebruik van het landschap te maken hebben. Deze opvallende elementen dienen als herkenningspunt in het landschap. Naast de bestaande landschapselementen zijn er ook nieuwe landschapselementen bijgekomen, die als herkenningspunt dienen. Zonder dat personen het zelf door hebben ontstaan daar ook weer nieuwe veldnamen voor. De naamgeving gebeurt onbewust. Uit een citaat van dhr. K. blijkt dat het belangrijk is dat er nieuwe elementen moeten zijn in het landschap die een naam kunnen krijgen.

'Maar kwamen er ook nieuwe namen bij dan, na de verkaveling?'

'Nee, dat dunkt mij nooit. Er kwam ook geen nieuw land bij he?'

Dhr. K. Oudere generatie

Deze elementen krijgen, wellicht opnieuw, een functie en betekenis toegekend, wat resulteert in een nieuwe naam. Het geven van een naam aan de nieuwe opvallende elementen in het landschap is te zien in het conceptueel model (figuur 2.1), waarin wordt weergegeven hoe het proces na verandering van de plek opnieuw kan beginnen. Dan is het nog maar de vraag of de veldnaam wordt geaccepteerd (figuur 2.1) in de

volksmond. (Een deel van) de bevolking kent deze veldnamen dan ook niet als naam, omdat het (nog) een onbewuste aanduiding is.

Een goed voorbeeld van 'nieuwe veldnamen' in Sleen zijn het 1^e, 2^e en 3^e bosje. Onder alle Sleners bekend, dus geaccepteerd in de volksmond. Maar onder de ouderen zijn deze veldnamen minder bekend. Zij kennen de bosjes als 'het bossie van de gemeente' of 'het bossie met de poterbewaarpplaats'. Maar deze aanduidingen zijn nooit onder de bevolking geaccepteerd. De nieuwe veldnamen (1^e, 2^e en 3^e bosje) zijn, zoals de ouderen zeggen: 'van de laatste jaren' (decennia), zoals dhr. S. aangeeft in het volgende citaat.

"Nee. Eerder was dat niet zo. Later is dat gekomen. Dan zeiden ze altijd van 'eerste bosje'... En ik moest dan prakkiseren van welke zijn dat dan? Nee, dat hef aaltied niet zo west".

Dhr. S. Oudere generatie

De veldnamen zijn toegekend door mensen die er meer gebruik van maken, door er bijvoorbeeld met de hond te lopen of er als kind te spelen. De middengeneratie en de jong volwassen generatie zijn beide met de namen bekend en gebruiken deze namen in het taalgebruik.

Ook opvallend is de veldnaam 'het Heideveldje'. Een stukje heide dat nog was overgebleven van het grotere 'Broekveld'. Zowel de jong volwassenen als een aantal respondenten uit de middengeneratie kennen dit stukje als 'het Heideveldje', zo wordt het ook genoemd door hen. Maar doordat de heide niet werd onderhouden staat er nu een bosje, dit is zo snel gebeurd dat de veldnaam van deze plek erg instabiel is. Tegenwoordig wordt de plek door veel van de geïnterviewde ouderen 'Heidebosje' genoemd. Opvallend is dat die veldnaam niet door de jong volwassenen wordt overgenomen. De jong volwassenen hebben er vroeger veel gespeeld en kennen de plek waarschijnlijk beter dan de ouderen. Deze emotionele band hebben de jong volwassenen wel met de plek, maar de ouderen niet.

Persoonsnamen

Landbouwpercelen en plekken in het landschap, worden volgens ouderen nu aangeduid met persoonsnamen. Niet als naam van het perceel, maar meer verwijzend: 'daar bij Heeling'. Opvallend is dat dit heel tijdgebonden is. De geïnterviewde personen gebruiken allemaal namen van mensen die er woonden toen zij actief waren in het landschap of er regelmatig kwamen. De huidige bewoners worden alleen ter aanduiding gebruikt als de respondenten de huidige bewoners kennen. Zo gebruikten de ouderen namen van personen die er meer dan 20 jaar geleden woonden, waar zelfs al tot twee keer toe nieuwe bewoners zijn komen wonen.

"Het ligt er wel aan of je de persoon kent en of de ander m ook kent."

Dhr. H. Jong volwassen generatie

Verschillende respondenten vonden gebruik van persoonsnamen uit het verleden logisch, omdat je zoekt 'naar een gedeelde kennis' van het gebied. Ook de jong volwassenen gebruikten namen van personen die er niet meer wonen. In bovenstaand citaat wordt uitgelegd wanneer dit wordt gebruikt. Uit deze gegevens kan gesteld worden dat landbouwpercelen, meer met persoonsnamen aangeduid worden en dat ze heel dynamisch zijn. Uit de interviews blijkt wel dat dit altijd al gedaan werd, zo werd een perceel vlakbij Sleen het 'kampie van Weideman' genoemd.

5 Conclusie, discussie en aanbevelingen

5.1 Conclusie

In het conceptueel model, figuur 2.1, is aangegeven hoe de culturele dynamiek van invloed is op de naamgeving. Uit dit onderzoek is gebleken dat dit conceptueel model functioneert en dat de veldnamen in verschillende fases zitten van deze culturele dynamiek. De eerste fase is het toekennen van een functie en betekenis (Massey 1994). De tweede fase is de naamacceptatie en betekenisverlies (Alas 2005). In de derde fase stolt of verdwijnt de veldnaam, of het hele proces begint opnieuw (Herngeern 2009). Uit de resultaten is gebleken dat dit proces door elkaar heen loopt, iedere veldnaam is ergens in het conceptueel model te plaatsen.

Het verschil van de kennis van veldnamen tussen de oudere generatie en de jong volwassen generatie is erg groot. Ouderen kennen van oudsher veel meer namen in het landschap, zoals Elerie en Spek (2009) bevestigen. Volgens hen was het gebruik van veldnamen vanzelfsprekend onder de bevolking. De geïnterviewde ouderen gebruiken de namen nu niet meer zo intens als vroeger. Dit komt door een afname van het percentage van de bevolking dat in de landbouw werkt. De beroepsbevolking van Sleen is in de afgelopen decennia op een heel andere manier samengesteld. De jong volwassenen maken op een andere manier gebruik van het landschap, als recreatieve of doorgangsfunctie. Alas (2005) stelt hoe geïsoleerder het gebied is, hoe meer namen er in het gebied voor komen. Dit komt overeen met de resultaten in dit onderzoek. Doordat de bevolking op een grotere schaal leeft, worden er minder namen gekend.

Opvallende resultaten van dit onderzoek laten zien dat er een verschil zit tussen het herkennen en kennen van veldnamen. Het verschil zit in het gebruik van de locatie van de veldnaam. Kennen van de namen zijn namen van eigen percelen en percelen ernaast. Herkennen zijn namen waar weleens van is gehoord in verhalen en percelen van anderen die erover vertellen. Volgens Elerie en Spek (2009) dienden veldnamen ter oriëntatie van de bewoners. Dit is ook in dit onderzoek aangetoond, maar het gebruik van de locatie van de naam is bepalend voor de oriëntatie in het gebied. De woonlocatie is ook bepalend voor de kennis van de naam. De 'kant van het dorp' waar de respondent woont of woonde, is bepalend voor de verspreiding van de kennis van de namen. Dit komt doordat de geografische schaal van veldnamen erg klein is (Devos 2000). De respondenten geven veldnamen aan op drie verschillende schaalniveaus. De namen van het grootste schaalniveau, gebiedsnamen, zijn gebleven in het taalgebruik. Daarnaast worden veldnamen voor opvallende landschapselementen ook nog gebruikt. De andere namen komen weinig meer voor in taalgebruik. De interactie over de veldnamen is bepalend voor het voorkomen van de naam, hoe meer er (van oudsher) over wordt gesproken, hoe meer de naam wordt gebruikt en gekend (Kearns & Berg 2002).

Veldnamen ondergaan veel veranderingen. De duidelijkst voorkomende verandering is de verandering van betekenis. Veldnamen die een persoonsnaam dragen worden nog

wel als persoonsnaam herkend. Andere veldnamen van bepaalde gebieden dragen een naam waarbij de respondenten nooit hebben stil gestaan. Dit komt overeen met de conclusie die Alas (2009) trekt over de betekenisverandering van de veldnaam. De naam dient uiteindelijk alleen nog ter identificatie van de plek, niet ter omschrijving van de plek. Ook Gildemacher benoemt dit gegeven. Hij geeft aan dat de oorspronkelijke betekenis een eigenaam wordt, met alleen nog een verwijzende functie. Daarbij benoemt Gildemacher dat de oorspronkelijke betekenis al was verdwenen zodra de verwijzing naar die plek als naam werd gebruikt.

Heel opvallend in dit onderzoek naar de culturele dynamiek zijn de discussies over hoe een naam is weergegeven op de kaart die Wieringa (1970) heeft samengesteld. Duidelijk is dat de Drentse en Nederlandse uitspraak van de naam een heel andere lading geeft aan de naam. Kearns & Berg (2002) benoemen dat de uitspraak van veldnamen meer weergeeft dan alleen de omschrijving van de plek. Het geeft een betekenis, een identiteit aan de plek door degene die de naam uitspreekt. Kearns & Berg (2002) geven aan dat de interactie over een veldnaam de veldnamen dynamisch maakt. De resultaten in dit onderzoek geven weer dat die dynamiek in uitspraak van namen niemand opviel of stoorde, totdat de naam werd vastgelegd.

Door interactie verandert niet alleen de uitspraak, maar soms ook de locatie. Devos (2000) geeft aan dat de betekenis van namen veranderlijk is en gemakkelijk wordt overgedragen naar een andere plek. In de resultaten is te zien dat verandering van locatie meer voorkomt bij de jong volwassenen, omdat zij de namen vooral kennen van verhalen en niet zozeer gebruiken ter oriëntatie in het gebied. Zolang die namen in de volksmond nog worden gebruikt, is er niets aan de hand en wisselt de naam misschien wat (Herengeern 2009). Maar zoals Tuan (1991) ook aangeeft, de veldnamen zullen uiteindelijk verdwijnen als ze niet worden vastgelegd, of niet meer worden gebruikt. Maar uit dit onderzoek blijkt dat (verkeerde) vastlegging tot veel discussie kan leiden.

De resultaten geven weer dat de ouderen de ruilverkavelingen de belangrijkste oorzaak vinden voor het verdwijnen van veldnamen. Boeren kregen het land meer bij huis en werken meer alleen, waardoor de communicatie over de naam sterk verminderde. Door de veranderingen van de kavelstructuren zijn de percelen langs de openbare weg komen te liggen, wat het aanduiden van de plek gemakkelijker maakt. Elerie en Spek (2009) geven het gevolg van de ruilverkavelingen ook weer: bepaalde plekken die altijd veldnamen hebben gedragen, bestonden na de ruilverkaveling niet meer als zodanig. Dit blijkt ook uit de resultaten.

Massey (1994) beschrijft dat plekken steeds worden gereproduceerd. In de resultaten is dat terug te zien met het opnieuw toekennen van betekenis en functie aan een plek. Nieuwe veldnamen zijn hier voorbeelden van, deze veldnamen worden door de ouderen niet of nauwelijks gekend. Dat er door jong volwassenen andere namen in stand worden gehouden dan door ouderen heeft te maken met place attachment, dat wordt gezien als de emotionele band tussen mens en plek (Altman & Low 1992 in Kostanski & Clark

2005). In dit geval 'Toponymic Attachment', omdat de jong volwassenen hechten aan de naam van de plek (Kostanski & Clark 2005). Het gebruik van persoonsnamen in veldnamen is erg dynamisch, doordat mensen verhuizen. Het is erg plaats- en tijdgebonden.

Sleen is representatief voor andere brink-es-dorpen in Drenthe waar veel veldnamen van oudsher werden en worden gebruikt. Het proces van naamgeving wordt aan de hand van het conceptueel model verhelderd. Er is gebleken dat mensen zich niet bewust zijn van het geven van veldnamen in een gebied. Een plaatsaanduiding ter oriëntering in het gebied wordt niet gezien als naamgeving. De namen 'waren er altijd gewoon'. Bewustwording van het geven van namen kan leiden tot een nieuwe kijk op de omgeving. De oude oorspronkelijke veldnamen zijn een belangrijke historische bron. Veranderingen van het landschap worden als verstoring van dit namenlandschap gezien. Maar plekken zijn te allen tijde dynamisch, zo ook de namen. De veranderingen van de laatste decennia zijn drastischer dan in de eeuwen ervoor, maar deze veranderingen zijn ook een opstap voor nieuwe veldnamen met een nieuwe toekenning van functie en betekenissen aan de plek. Ook deze namen zijn leerzaam voor de komende generaties inwoners van het gebied.

5.2 Discussie

Met dit onderzoek is aangetoond dat de letterlijke betekenis van veldnamen veranderlijk is. Een veldnaam kan drastisch veranderen. Dat betekent dat bij veldnamenstudies in het algemeen het belangrijk is om gedocumenteerde veldnamen heel kritisch te analyseren. De informatie die de veldnaam over het gebied geeft, moet kritisch worden geplaatst in het tijdbeeld van het moment waarop de naam is vastgelegd. De culturele dynamiek die de veldnaam ondergaat kan resulteren tot een andere manier van uitspraak of een andere betekenisgeving van de naam. In dit onderzoek is oppervlakkig ingegaan op de letterlijke betekenissen van de naam. Door een vervolgstudie naar de (mogelijke) betekenissen van de veldnamen toe te voegen zou dit de veranderingen duidelijker aantonen en het onderzoek complementeren.

5.3 Aanbevelingen

Bij vervolgonderzoeken naar de culturele dynamiek van levende veldnamen zou ik respondenten van meerdere generaties aanbevelen. Door dit gelijk te trekken aan de periodes waarin het gebied sterk is veranderd kunnen de resultaten nog nauwkeuriger in kaart worden gebracht. Interessant zou het zijn om als doelgroep alleen agrariërs te benaderen, omdat zij meer affiniteit hebben met de omgeving dan andere inwoners. Belangrijk is dat de onderzoeker zelf het gebied op zijn duimpje kent, want dat is van groot voordeel geweest bij dit onderzoek.

Referenties

- Alas, M. (2009) Change of Cultural and Natural Names in Põide Parish (Saaremaa, Estonia). *Proceedings of the 23rd International Congress of Onomastic Sciences*. pp.76-85 Toronto: York University
- Antrop, M. (2005) Why landscapes of the past are important for the future. *Landscape and Urban Planning*, 70 pp.21-55
- Bergh, S.M. van den (2003) *Het vergeten landschap. De waarde van het landschap van de ruilverkaveling*. In: Gerding, M.A.W. (red.) *Belvedere en de geschiedenis van de groene ruimte*. pp. 111-138 Groningen/Wageningen: NAHI
- Burenhult, N. Levinson, S. C. (2008) Language and Landscape: a cross- linguistic perspective. *Language Sciences*, 30 pp.135-150
- Devos, M. (2000) Microtoponiemen en agrarische geschiedenis. *Naamkunde*, 32 pp.69-87
- Elerie, H. Spek, T. (2009) *Van Jeruzalem tot Ezelakker*. Utrecht: Matrijs
- Evans, G. Altham, J.E.J. (1973) The Causal Theory of Names *Proceedings of the Aristotelian Society, Supplementary Volumes*, 47 pp.187-225
- Gildemacher, K. F. (1993) *Waternamen in Friesland*. Leeuwarden: Fryske Akademy
- Hall, S. (1997) *Representation: cultural representations and signifying practices*. Londen: Sage publications
- Herngeern, R. (2009) *Namen en hun culturele dynamiek*. In: Elerie, H. Spek, T. (2009) *Van Jeruzalem tot Ezelakker*. H7 Utrecht: Matrijs
- Hung, R. Stables, A. (2011) Lost in Space? Located in Place: Geo-phenomenological exploration and school. *Educational Philosophy and Theory*, 43(2) pp.193-203
- Ilves, K (2006) Place names about life by the sea. An archaeological perspective on the Estonian-Swedish landscape. *Folklore*, 34 pp.82-102
- Kearns, R.A. Berg, L.D. (2002) Proclaiming place: towards a geography of place name pronunciation. *Social & Cultural Geography*, 3(3) pp.283-302
- Knox, P.L. Marston, S.A. (2008) *Human Geography: Places and regions in Global Context*. Vijfde editie. Upper Saddle River: Pearson Prentice Hall

- Kostanski, L. Clark, I.D. (2005) Place Attachment and Toponymic Attachment: Are they the same? Reflections on an Australian case study conducted in 2004. 22nd *International Congress of Onomastic Sciences*.
- Lin, J. Xiang, G Hong, J.I. Sadeh, N. (2010) Modeling People's Place Naming Preferences in Location Sharing. *UbiComp'10 Proceedings of the 12th ACM international conference on Ubiquitous computing*. pp. 75-84
- Mark, D.M. Turk, A.G. (2003) Landscape Categories in Yindjibarndi: Ontology, Environment, and Language. *Lecture notes in computerscience, 4825* pp. 28-45
- Massey, D. (1994) A Global Sense of Place *Space, Place, and Gender*. pp. 146-156
- Radding, L. Western, J. (2010) What's in a name? Linguistics, Geography, and Toponyms. *The Geographical Review, 100(3)* pp. 394-412
- Relph, E (2001) *Sense of place*. In: Hanson, S. (2001) Ten geographic ideas that changed the world. New Brunswick: Rutgers University Press
- Rentenaar, R. (2002). Plaatsnamen in historische bronnen. *Naamkunde, 34 (2)* pp. 137-48
- Simon, C. Huigen, P. Groote, P. (2009) Analysing regional identity in The Netherlands. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie, 101(4)* pp. 409-421
- Tuan, Yi-Fu (1991) Language and the making of place. *Annals of the Association of American Geographers, 81 (4)* pp. 684-696.
- Valentine, G. (2005) Tell me about...: using interviews as a research methodology. In: R. Flowerdew & D. Martin (red.) *Methods in Human Geography: A guide for students doing a research project*. Tweede editie. Harlow: Pearson Prentice Hall pp. 110-126

Kaartmateriaal

- Biesen, D.W. van Elerie, J.N.H. Gerding, M.A.W. Goelema, W.E. Jongsma, Tj Stichting Streekeigen Sleen (1990) Kadastrale atlas van Drenthe 1832 Deel XII Sleen
- Wieringa, J. (1970) Veldnamenkaart van de gemeente Sleen (op de kadastrale basis van 1832) blad 1
- Wieringa, J. (1970) Veldnamenkaart van de gemeente Sleen (op de kadastrale basis van 1832) blad 2

Krantenartikelen

- Hommel, A. (2010) Speuren naar oude veldnamen. *Dagblad van het Noorden*, 18-11

Presentatie

Gildemacher, K. F. (2006) Gastcollege in kader van het project: 'Biografie van het water'.
Hogeschool Van Hall Larenstein, Velp

Websites

www.streekeigensleen.nl (bezoekt op 13-04-2011)

www.watwaswaar.nl (bezoekt op 27-04-2011)

www.weblogzwolle.nl/content/view/22972/55/ (bezoekt op 20-05-2011)

Bijlagen

- Bijlage I interviewschema oudere generatie Sleners
- Bijlage II interviewschema jong volwassen generatie Sleners

Bijlage I

Interviewschema oudere generatie Sleners

Uitleg van het onderzoek en wat ik met de informatie wil gaan doen.
Het interview mag anoniem indien de respondent dat wenst.
Testen van de opnameapparatuur.

Interviewschema (dit gedeelte wordt opgenomen)

1. Toestemming

- 1a Toestemming opname
- 1b Toestemming gebruik Stichting Streekeigen Sleen

2. Persoonlijke gegevens

- 2a Woonplaats, woonverleden
- 2b Beroepsverleden (jaartallen)

3. Omgeving en namen – voor ruilverkavelingen

- 3a Kunt u wat vertellen over de gebieden waar u voor de ruilverkaveling veel kwam? (veldnamenkaart 1970)
- 3c Kunt u vertellen waar deze gebieden lagen/liggen en hoe u ze toen noemde? (veldnamenkaart 1970)
- 3d Was die naam bij meer mensen bekend?
- 3e Kent u de verklaringen van deze namen?

4. Verandering

- 4a Wat is er veranderd?
- 4b Hoe ging dat met de (nieuwe) namen in het gebied?

5. Heden

- 5a Welke namen uit de vroegere tijd gebruikt u nog steeds?
- 5b Hoe heten deze gebieden nu?
- 5c Kunt u daar (meer) voorbeelden van geven?
- 5d Luchtfoto's van Sleen
- 5e Zijn er plekken met namen bij die vroeger niet bestonden? (vb. 1^e, 2^e, 3^e bosje)
- 5f Gebeurt het wel eens dat een jongere generatie het over een plek heeft in de buurt waar u nog nooit van had gehoord, omdat u die anders noemde?
- 5g Kunt u daar voorbeelden van geven? Waar liggen deze plekken?

Bij het interview wordt gebruikt gemaakt van een handzame map met kaartmateriaal en oude en recente (lucht)foto's van het gebied.

Doorvraagvragen : Wilt u daar wat meer over vertellen? Kunt u voorbeelden geven?
Hoe zit dat? Hoe kwam dat? Waarom?

Bijlage II

Interviewschema jong volwassen generatie Sleners

Uitleg van het onderzoek en wat ik met de informatie wil gaan doen.
Het interview mag anoniem indien de respondent dat wenst.
Testen van de opnameapparatuur.

Interviewschema (dit gedeelte wordt opgenomen)

1. Toestemming

1a Toestemming opname

2. Woonverleden

2a Heb je altijd in Sleen gewoond?

2b Kom je veel in de omgeving van Sleen?

2c En hoe was dat vroeger, kwam je toen meer of minder in de omgeving?

2d Kan je je plekken herinneren waar je als kind veel kwam/speelde?

3. Naamgeving

3a Hoe noemde je die plekken, had het een naam?

3b Als je een plek probeert aan te duiden buiten Sleen aan iemand anders (die ook bekend is in Sleen) hoe doe je dat dan? (Naam van.. iets/iemand)

3c Heb je wel eens gehoord van ... en waar liggen deze volgens jou en hoe ken je die naam?

de 9 bomen

Bussemakersdennegies

De vuilstortplaats

Poterbewaarplaats

1^e, 2^e, 3^e bosje

Jodenkerkhof

't Pisbossie

Broekveld

Westerveld

Broeklanden

Helkampen

Paasberg

4. Veldnamen

4a Heb je wel eens van veldnamen gehoord?

4b Zijn er namen in Sleen waarvan je weet dat het veldnamen zijn?

4c Hoe ken je deze?

- 4d Nu je deze voorbeelden gehoord hebt, zijn er dan namen die je nu te binnen schieten die jij kent?

5. Google earth

- 5a Kan je vertellen wat je allemaal ziet en hoe het heet?
5b Wie kennen die namen nog meer?
5c Kan je de schoolroute naar Emmen omschrijven, waar kwam je langs en hoe noemde je dat?

6. Veldnamenkaart

- 6a Als je op deze kaarten kijkt, komen er dan namen je bekend voor? (veldnamen kaart)
6b Hoe ken je die?

7. Fotomateriaal

- 7a Tot slot heb ik een aantal foto's genomen in de omgeving, kan je vertellen wat erop staat?